

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.007.040 у Національній академії
внутрішніх справ
03055, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

опонента кандидата юридичних наук, доцента Давиденка Валерія Степановича на дисертацію Войтовича Євгена Михайловича на тему «Методика розслідування насильницького зникнення людини», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження Є.М. Войтовича обумовлена питаннями кримінально-процесуальної діяльності, яка пов'язана з методикою розслідування насильницького зникнення людини.

Реформа в правоохоронних органах в Україні передбачає їх оптимальну розбудову відповідно до світових стандартів. Вирішальне значення у цьому складному процесі будуть мати не кількісні показники, а якісний зміст, обґрунтований розв'язанням матеріально-економічних проблем та забезпечений дієвою науково-теоретичною та правовою базою.

Ця проблема, й насамперед відповідно до теми дисертації, набуває особливого змісту і значення в сучасних умовах ведення бойових дій та виконання інших специфічних завдань на сході України, а отже також йдеться про забезпечення конституційно визначених прав та свобод громадян України.

Не можуть залишатись поза увагою системні переслідування та інші протиправні дії проти громадян України в анексованій Росією Автономній Республіці Крим. З моменту окупації Криму зафіксовано близько 50 насильницьких зникнень людей.

Вирішення окреслених завдань повинно базуватись на правових науково-обґрунтованих дослідженнях з подальшим їх впровадженням у практичну діяльність правоохоронних органів.

Як слушно зазначає здобувач, за даними Офісу Генерального прокурора України станом на вересень 2020 року знаходилось в провадженні 104 кримінальних правопорушень за ст. 146-1 КК України, у той же час без врахування закритих за пп. 1, 2, 4, 6 ч. 1 ст. 284 КПК – 98. За 2018–2020 рр. внесено 101 кримінальне правопорушення за ст. 146-1 КК України, з них без врахування закритих за пп. 1, 2, 4, 6 ч. 1 ст. 284 КПК – 95, відносно неповнолітніх – 1.

Впродовж тривалої історії криміналістика накопичила чималий масив знань з методики розслідування злочинів. Наукові висновки та рекомендації, висвітлені в численних роботах, мають принципове значення для вдосконалення діяльності в цій галузі. Проте науково-методичне забезпечення діяльності правоохоронних органів в Україні недостатньою мірою відповідає зростаючим потребам. Без відповідного наукового дослідження залишалась низка важливих питань, зокрема й щодо криміналістичного забезпечення розслідування насильницького зникнення людини.

Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» прийнятий Верховною Радою України 12 липня 2018 року, вступивши у законну силу 2 серпня 2018 року вніс зміни до ряду нормативно-правових актів, зокрема до Кримінального кодексу України доповнивши його новою статтею 146-1 «Насильницьке зникнення». До цього було відсутнє належне регулювання правового статусу осіб, зниклих безвісти, що було прогалиною чинного законодавства України.

А отже доповнення Кримінального кодексу України новою ст. 146¹ «Насильницьке зникнення» відповідно до сучасних умов та обставин і стало невідкладним запитом практичних працівників правоохоронних органів з нагальної проблеми науково-теоретичного забезпечення окреслених питань правоохоронної діяльності.

Впродовж трьох років для потреб слідчої практики не було розроблено методичних основ та практичних рекомендацій щодо порядку та особливостей проведення розслідування насильницького зникнення людини, а тому є необхідність у проведенні системного аналізу зазначеної вище статті Кримінального кодексу України, чітке визначення окремих понять і тактики проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях цієї категорії. Зазначені обставини й зумовили вибір теми дослідження Є.М. Войтовичем, його спрямованість і зміст.

Актуальність обраної теми дисертації обумовлена і її узгодженням з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015); Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015) та плану заходів щодо її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393 р.); Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126); Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр. (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454); Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол від 27 листопада 2018 року № 18) і схвалено Координаційним бюро НАПрН України (позиція № 923, 2018 рік).

Отже відповідно до потреб слідчої практики, метою роботи є розроблення криміналістичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення організації й тактики розслідування насильницького зникнення людини.

Таким чином обрана Є.М. Войтовичем тема дисертаційного дослідження безперечно є актуальною і своєчасною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність забезпечується, на думку опонента, такими обставинами:

1. Належною теоретичною, нормативно-правовою основою та емпіричною базою дослідження, зокрема:

– теоретичну основу дисертації становлять наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників в галузі криміналістики, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності, кримінального права, судової медицини, судової експертизи та інших галузей знань;

– нормативну основу наукового дослідження становлять Конституція України, акти кримінального права, кримінального процесуального законодавства України тощо;

– емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення 61 кримінального провадження, підслідних органам поліції впродовж 2018–2020 рр. (з усіх регіонів країни); зведені дані анкетування 103 слідчих і 189 оперативних працівників Національної поліції України у Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій, Луганській, Миколаївській, Одеській та Херсонській областях; статистичні й аналітичні дані Офісу Генерального прокурора України, МВС України, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України (упродовж 2014–2019 рр.).

2. Комплексним використанням широкого спектру методів наукового пізнання, серед яких: діалектичний метод, загальнонаукові та спеціальні методи,

зокрема історико-правовий, формально-логічний, порівняльно-правовий, догматичний, функціональний, типологічний, методи аналізу і синтезу, статистичний, соціологічні методи.

3. Суттєвим і показовим є доречне використання здобутків науковців, які раніше безпосередньо або опосередковано вивчали окреслені проблеми.

Наукова новизна одержаних результатів Войтовича Є.М. визначається тим, що робота є одним з перших в Україні досліджень теоретичних і практичних проблем розслідування насильницького зникнення людини в умовах забезпечення національної безпеки, з огляду на сучасний стан законодавства та правоохоронної діяльності. У роботі обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій.

Серед найбільш суттєвих результатів, що визначають наукову новизну дослідження, особливої уваги заслуговують: розроблені наукові основи комплексної криміналістичної методики розслідування насильницького зникнення людини, міжнародної правової допомоги, запропонована автором структура криміналістичної характеристики, алгоритм першочергових заходів за певних типових слідчих ситуацій.

В якості **наукового доробку** здобувача, що відповідає вимогам наукової новизни, слід визнати: криміналістичну характеристику особи злочинця та поведінкові аспекти потерпілих, систему типових версій, особливості проведення окремих слідчих дій (огляд, обшук, допит) та використання спеціальних знань суб'єктами розслідування.

Заслуговує на увагу і запропонований автором подальший розвиток оптимізації роботи слідчого за умов слідчих ситуацій, його взаємодії з оперативними підрозділами та проведення негласних слідчих (розшукових) дій тощо.

Оцінка змісту дисертації. Дисертація має чітку, логічну та послідовну структуру, яка складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять 9 підрозділів, висновків, додатків, списку використаних джерел.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, завдання, об'єкт та предмет, розкрито наукову новизну роботи, її теоретичне і практичне значення, а також форми апробації одержаних результатів.

Розділ 1. «Криміналістична характеристика насильницького зникнення» складається з трьох підрозділів. В ньому дисертантом було окреслено теоретико-методологічні та правові засади дослідження насильницького зникнення людини, визначено спосіб, обстановку вчинення злочину, його слідова картина, висвітлені відомості про особу злочинця та особу потерпілого.

Розділ 2. «Початковий етап розслідування насильницького зникнення людини» складається з трьох підрозділів. В ньому автором було досліджено особливості виявлення та початок досудового розслідування насильницького зникнення людини, типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування цього злочину, розглянуто організацію взаємодії слідчих зі співробітниками оперативних підрозділів тощо.

Розділ 3. «Організація і тактика збирання доказів у кримінальних провадженнях про насильницьке зникнення людини» також складається з трьох підрозділів. В цій частині роботи Войтович Є.М. в цілому достатньо приділив увагу дослідженню тактико-криміналістичного забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування насильницького зникнення людини, а також використання спеціальних знань під час розслідування зазначеної категорії злочинів.

Кожний окремих розділ роботи містить змістовний висновок.

У загальних **висновках** дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв'язання наукового завдання, що полягає в комплексному дослідженні особливостей методики розслідування насильницького зникнення

людини, обґрунтуванні висновків, пропозицій та рекомендацій, що відповідають вимогам наукової новизни й мають теоретичну і практичну значущість.

Практичне значення представленої дисертації полягає в тому, що сформульовані та обґрунтовані в роботі положення та рекомендації впроваджені й можуть бути використані у:

– практичній діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України – як рекомендації та пропозиції, що спрямовані на підвищення ефективності діяльності з розслідування даного виду кримінальних правопорушень (акт впровадження Головного слідчого управління НП України від 15 березня 2020 р.), (стор. 273 дисертації);

– освітньому процесі – під час підготовки навчально-методичних матеріалів для проведення занять з навчальних дисциплін: «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», а також безпосередньо при проведенні занять у системі підготовки та підвищення кваліфікації слідчих і працівників оперативних підрозділів (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 07.07.2020 р.), (стор. 274 дисертації).

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Результати дослідження повною мірою відображені в наукових фахових виданнях, зміст і характер яких відповідають вимогам, встановленим МОН України, а також виступах дисертанта з доповідями основних положень дисертації на науково-практичних конференціях, що в цілому свідчить про достатній рівень апробації.

Основні теоретичні висновки і практичні пропозиції, що містяться у дисертації, сформульовано у 11 наукових публікаціях у тому числі 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений Міністерством освіти і науки України, 1 статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, та 5 тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях, а також 1 методичних рекомендаціях.

Таким чином дисертаційне дослідження Є.М. Войтовича виконано на належному науковому рівні, містить низку важливих теоретичних і практичних положень і висновків, що підтверджені статистичними, емпіричними та іншими даними.

Наведене дає підстави для загальної позитивної оцінки роботи.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Незважаючи на системність та повноту проведеного дослідження, обґрунтованість авторських висновків та пропозицій, в роботі можна виокремити деякі положення, які не сприймаються однозначно, є дискусійними та потребують уточнення, зокрема:

1. В дисертації автор фрагментарно згадує про профілактичну роботу в межах досудового розслідування (с. 71). Проте якісний та кількісний зміст цього питання був би суттєво збільшений за умов більш докладного висвітлення організаційних та тактичних особливостей цього напрямку діяльності. Наприклад, на стор. 76-80 роботи було би доцільним дещо розширити окремі типові прояви віктимної поведінки потерпілих та запропонувати оптимальні профілактичні заходи в роботі з певною категорією громадян у ході досудового розслідування, або за його результатами. Була би цікавою й думка автора, чи достатньо нормативно забезпечені в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України питання профілактичної діяльності слідчого?

2. На стор. 71 дисертації в переліку визначеної автором другої групи інформації, отриманої шляхом вивчення особи злочинця, було би доцільним зазначити питання психолого-психіатричного та наркологічного статусу особи злочинця. Також було би корисним виокремити найбільш оптимальні методи отримання такої криміналістично важливої інформації. Автор лише згадує про вивчення психічного здоров'я, перенесені захворювання (с. 169), тоді як доречним було би розглянути тактичні особливості отримання та зміст інформації

щодо психолого-психіатричного та наркологічного статусу особи злочинця (потерпілого), під час допитів родичів, друзів, знайомих тощо.

3. На стор. 202-219 дисертації автор аналізує та надає характеристику залучення спеціалістів, експертів для проведення експертиз, участі в слідчих діях. Водночас, на думку рецензента, належало виокремити проблемні питання залучення спеціалістів, експертів з різних відомств, проаналізувати їх та визначити шляхи їх подолання у ході досудового розслідування.

4. У підрозділах 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3 дослідження здобувач достатньо змістовно розглядає типові слідчі ситуації, версіювання на початковому етапі розслідування, взаємодію слідчого з оперативними підрозділами, тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань.

Системно скомпонована інформаційна складова цих питань могла стати основою відповідного додатку (додатків), наприклад, ситуаційно обумовлених алгоритмів дій слідчого на початковому етапі розслідування, де поблочно можна було сформулювати дії слідчого на рівні опанування слідчої ситуації, прийняття тактичних рішень та запобігання тактичного ризику, дії слідчого на рівні побудови слідчих версій, планування та реалізації слідчих (розшукових) дій, спрямованих на перевірку версій тощо.

Аналогічні додатки доречно було би скласти і з переліку типових питань під час допитів підозрюваних, потерпілих, свідків, алгоритмів дій слідчого в умовах несприятливих слідчих ситуацій та тактичних особливостей слідчих (розшукових) дій, стадії призначення судових експертиз.

На думку рецензента, це дещо розгрузило би описову частину роботи, збагатило би теоретичне та практичне значення отриманих автором результатів.

Проте вищенаведені зауваження носять дискусійний характер, можуть бути пояснені під час захисту й суттєво не впливають на позитивне враження від представленої наукової праці.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

1. Дисертація Войтовича Євгена Михайловича на тему «Методика розслідування насильницького зникнення людини», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, містить наукові положення, нові науково-обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачем досліджень, що мають істотне значення в галузі знань 08 «Право», а отже відповідає вимогам, передбаченим п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167.

2. Войтович Євген Михайлович заслуговує присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – «Право» за результатами публічного захисту.

Опонент:

професор кафедри правоохоронної
та антикорупційної діяльності

Міжрегіональної академії управління персоналом,
кандидат юридичних наук, доцент

В. С. Давиденко

